

Kayıp Geçmişin İzinde: Ege Bölgesinde Yaşayan Afro-Türkler Üzerine Etnografik Bir Araştırma

On the Trail of the Past: An Ethnographic Research on Afro-Turks Living in the Aegean Region

Füsun KÖKALAN ÇİMRİN

Doç. Dr. | Assoc. Prof. Dr.

Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü
Dokuz Eylül University, Faculty of Letters, Department of Sociology
İzmir, Türkiye

fusun.kokalan@deu.edu.tr | 0000-0002-1832-5781

Makale Bilgileri | Article Information

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi | Received: 20.09.2024

Yayın Tarihi | Published: 31.12.2024

İntihal: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Katkı Oranı | Contribution Rate: F.K.Ç % 100

Etik Beyanı: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur. Araştırma İzni: Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu, E-40985336-659-309-870, Sayı: 18.07.2022

Çıkar Çatışması: Yazar(lar) çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansman: Herhangi bir fon, hibe veya başka bir destek alınmamıştır.

Article Type: Research Article

Kabul Tarihi | Accepted: 07.11.2024

Yayın Sezonu | Season: Aralık / December

Plagiarism: The paper has been reviewed by at least two referees and scanned via software.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Lisans | Copyright: CC BY-NC 4.0

Ethical Statement: Ethical principles were followed during the preparation of this study. Research Permission: Ethics Committee, E-40985336-659-309-870, Number: 18.07.2022

Declaration of Interests: The author(s) have no conflicts of interest to declare.

Funding: No funds, grants, or other support was received.

Atf | Citation: Kökalan Çımrın, F. (2024). Kayıp geçmişin izinde: Ege Bölgesinde yaşayan Afro-Türkler üzerine etnografik bir araştırma. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 25(55), 172-193. <https://doi.org/10.70854/sobbiad.1553561>

Abstract

This study aims to make visible the forgotten cultural elements of Afro-Turks living in the Aegean Region. Since the cultural elements of Afro-Turks living in Izmir province and its districts are problematized in the study, the method of the study automatically came up as qualitative research. It is inevitable that a cultural study on Afro-Turks, whose population and settlement units are dispersed, should be conducted in accordance with qualitative research methods and in accordance with the principles of ethnographic design. The main data collection techniques of the study are in-depth interviews, focus interviews, observation, document analysis and research diaries. In particular, people of African descent, who live more intensively in the center of Izmir and in various villages of Bayındır, are included within the scope and boundaries of this study. The mists obtained were analyzed with the content analysis technique, and codes and themes were created with Maxqda software. As a result of the research, it has been determined that three generations have come to the agenda in terms of Afro-Turks in Turkey until today. It has been determined that different social attitudes have been adopted in the context of the protection of cultural values among these three generations, which can be expressed as those who live, those who deny and those who research.

Keywords: Afro-Turks, Ethnography, Qualitative Research, Historical Sociology, Social Change.

Öz

Bu çalışma, Ege Bölgesinde yaşayan Afro-Türklerin unutulmaya yüz tutmuş olan kültürel öğelerini görünür kılmaya amacı taşımaktadır. Çalışmada İzmir il ve ilçelerinde yaşamlarını sürdüren Afro-Türklerin kültürel unsurları sorunsallaştırıldığı için çalışmanın yöntemi de nitel araştırma olarak gündeme gelmiştir. Nüfusları ve yerleşim birimleri dağınık olan Afro-Türkler üzerine yürütülecek olan kültürel bir çalışmanın nitel araştırma yöntemlerine bağlı kalınarak ve etnografik desen ilkelerine uygun olarak yürütülmesi gerekmektedir. Çalışmanın ana veri toplama teknikleri, derinlemesine mülakat, odak görüşme, gözlem, doküman incelenmesi ve araştırma günlükleridir. Özellikle de İzmir merkez ve Bayındır'a bağlı çeşitli köylerde daha yoğun bir biçimde yaşamlarını sürdüren Afrika kökenli insanlar, bu çalışmanın kapsam ve sınırlarını oluşturmuştur. Elde edilen bulgular ise içerik analiz tekniği ile çözümlenmiş olup, Maxqda yazılımı ile kod ve temalar oluşturulmuştur. Araştırma sonucunda Türkiye'de günümüze kadar Afro-Türkler açısından üç kuşağın bulunduğu anlaşılmıştır. Yaşayanlar, yadsayanlar ve araştıranlar olarak ifade edebileceğimiz bu üç kuşak arasında kültürel değerlerin korunması bağlamında farklı toplumsal tavırların benimsendiği saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Afro-Türkler, Etnografi, Nitel Araştırma, Tarihsel Sosyoloji, Toplumsal Değişme.

Giriş

Günümüz Türkiye'sinde ağırlıklı olarak Marmara, Ege ve Akdeniz bölgelerinde yaşamlarını sürdüren Afro-Türklerin çoğu, geçmiş kültürel miraslarından kopuk bir biçimde hayatlarını sürdürmektedir. Afro-Türkler, dikkat çekici ten renklerine rağmen gerek akademik dünyada gerekse gündelik yaşamda görünmeyen ve suskun gruplar arasında yer almaktadır. Ortaya çıkan bu görünmezlik ya da suskunluğun sosyolojik olarak birden fazla nedeni vardır. Bu bağlamda akademik/entelektüel düzlemde bakıldığında egemen tarih anlayışının dezavantajlı grupları göz ardı etme eğiliminin gün yüzüne çıktığını görürüz. Yani tarihsel ve toplumsal konjonktür içerisinde egemenin, baskın ve yaygın olanın tarihinin yazımı "öteki"leri görünmez kılar. Diğer yandan gündelik yaşamda Afro-Türklerin yaşamış oldukları çeşitli toplumsal travmalar, onların kendilerini toplumda kabul ettirmek adına susmalarına ve tüm dikkat çekiciliklerine rağmen bir görünmezlik pelerine bürünmelerine neden olmuştur.

Gündeme gelen bu sorunlu alanı tematikleştiren elinizdeki çalışma, bir yandan egemen tarih anlayışının aksine, tarihsel ve toplumsal yapı içerisinde

görünmeyi görünür kılma çabası ile Afro-Türklerin kayıp etnografik değerlerini kayıt altına almak üzere kaleme alınmıştır. Diğer yandan da günümüzde Anadolu topraklarında yaşamlarını sürdüren ve kendilerine ait kültürel bir mirasa sahip olan Afro-Türklerin etnografik bir incelenmesinin yürütülmesi, aynı zamanda bu kültürel motiflerin ve bu kültüre ait sosyolojik ayak izlerinin de görünür kılınmasına katkı sağlayacaktır.

1. Geçmiş ve Gelecek Arasında Afro-Türkler

Ege Bölgesi'nde bugün yoğunluklu olarak Torbalı, Tulum, Hasköy, Yeni Çiftlik ve Çırpıda yaşamlarını sürdüren ve Afro-Türk kimliğini taşıyan bireylerin çok az bir kısmı kökenlerine ilişkin kültürel aktarımlara sahiptirler. Bu bilgilere sahip olanların çoğu, edindikleri bilgi ve öyküleri canlı tutma konusunda yetersiz ya da eksik kalmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde ataları köle olarak Anadolu topraklarına getirilen Afro-Türklerin, geçmişe ilişkin bilgileri oldukça sınırlıdır. Elbette ki ortaya çıkan böylesi bir kopuşun birden fazla gerekçesi vardır. Çoğu zaman geçmişe ait doğrudan kültürel aktarıma sahip olabilecek nesiller artık hayatta değildir. Bu kuşak Afro-Türkler, genellikle birinci kuşak nesil olarak adlandırılmaktadır (Durugönül 2013).

Bugün hayatta olmayan ve kökenlerine ilişkin kültürel bağlama birincil elden sahip olan bu kişilerden sonra gelen ikinci kuşak temsilciler ise belki de Afro-Türk kültürel mirasının görmezden gelinmesinde en fazla etkisi olan kesimdir. Köle torunu olmanın verdiği yıkıcı duygu ve yaşanan çeşitli toplumsal travmalar nedeniyle kültürel değerlerin birçoğu, bu kuşak tarafından yadsınmıştır. İkinci kuşak temsilcileri, yaşadıkları topluma entegre olmak ve kabul görmek adına toplumda erimeyi tercih etmişlerdir. Sahip oldukları köle geçmişleri, bu yadsımanın temel nedenidir. Cumhuriyet yıllarına denk gelen ikinci kuşak, toplumda kendisine yer edinmek için kendi atalarını, kültürel değerlerini inkâr ederek, bir yadsıma sürecine girmiştir (Olpak 2006). Bu anlamda kölelik geçmişinin, Afro-Türkler açısından oldukça önemli olduğu görülür. Genellikle ifade etmeseler de kölelik geçmişi, Afro-Türkleri tüm tarihsel zamanlarda temsiliyet, kimlik, sosyal ilişkiler ve sınıfsal anlamda büyük oranda belirlemiştir (Yüney vd. 2021). Günümüzün Afro-Türkleri ise üçüncü kuşak olarak karşımıza çıkarlar. Kültürel değerlerin korunması anlamında bu kuşakta önemli bir kırılma yaşanır. Bugünün Afro-Türkleri unutulmuş etnografik değerlerin izini takip ederek, kendi geçmişini merak eden, sorgulayan ve araştırmaya çalışan bir gruptur. Afrikalılar Kültür, Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği kurucusu olan Mustafa Olpak'ın (2006) da ifadesi ile "birinci kuşak yaşar, ikinci kuşak reddeder, üçüncü kuşak araştırır" tespiti, Afro-Türklerin geçmişe ait bağlarını özetleyen önemli bir tespittir.

Cumhuriyet öncesi dönemde Anadolu'ya köle ticareti yolu ile gelmiş olan Afro-Türkler, yoğunluklu olarak Arap Afrika'sı Sahra'nın kuzeyi olarak adlandırılan bölgeden (Fas, Cezayir, Tunus, Libya, Sudan) transfer edilmiştir. Sahra altı Afrika'nın (Kara Afrika) baskın özelliği, siyah tenli ve inanç çeşitliliği olmasına karşın, Arap-Afrika'sının ana habitusu Müslüman ve Araplıktır (Toledano 1994). Genel olarak bakıldığında ise Afrika'nın en yaygın insan prototipine "zenci" denmektedir. Ancak, Afrika kıtasında yer alan antropolojik grupları temel aldığımızda ise karşımıza üç ayrı

kategori çıkmaktadır. Bunlardan ilki, kuzeyde Arapça konuşan Hami ve Sami'lerdir. İkinci grup, Orta Afrika bölgesinde yaşayan zenci gruplardır. Son olarak ise güneyde yaşayan ve sayıları kısmen daha az olan ve genellikle sömürge döneminde Afrika'ya yerleşmiş olan beyazlardır. Ortaya çıkan böylesi bir yelpazede Afrika'nın kuzeyi olan bölgenin Arap Afrikası olarak adlandırıldığını söylemek mümkündür (Aksoy 2019). Bu coğrafyada yaşayan ve Anadolu topraklarına sonradan köle ticareti yolu ile gelen Afro-Türkler açısından da zenci/Arap ikilemi açısından tanımlayıcı olan unsur, Araplıktır. Afro-Türkler kendilerini sıklıkla Arap, zenci ve son yıllarda da sıklıkla Afro-Türk olarak tanımlamaktadırlar (Körükmez-Kaya 2017). Yeryüzünde tüm tarihsel süreçler ve coğrafyalar dikkate alındığında bile “zenci” teriminin insanlar açısından ırkçılığa gönderme yapan bir kavram olarak genel kabul gördüğünü bilmekteyiz. Ten rengine dayalı ayrımcılığın bir göstergesi olan bu terim, bugün bile Türkiye'de yaşamlarını sürdüren Afro-Türkler tarafından kabul görmeyip, bu kişilerin zenci/Arap tanımlama iklimi içerisinde kendilerini Arap olarak ifade ettikleri görülmektedir.

1516 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun Cezayir sahillerinde başlayan Kuzey Afrika'daki varlığı kısa sürede Mısır, Cezayir, Trablusgarp ve Tunus eyaletlerini de kapsamıştır. Osmanlı devletinin kölelik olgusu, sosyolojik bağlamda “kapalı” olarak tanımlanan Atlantik köleciliği sisteminden oldukça farklıdır. Osmanlı'da kölelerin çoğu ev ve aile işlerinde görevlendirilen kimselerdir. Terminolojik olarak esir, esire ya da çoğul anlamda usera olarak karşılık bulan “tutsak” kelimesinin Türkçe kullanımında ise siyah köleler için Arap sıfatı kullanılmıştır (Toledano 1994). İmparatorluk topraklarındaki beyaz köleler ise (Çerkez, Gürcü vb.) etnik kökenlerine göre adlandırılmamış ve ten renklerine özel bir gönderme yapılmamıştır. Oysa siyah köleler için ortaya çıkan durum farklıdır. 1840'lı yıllara geldiğinde imparatorlukta yaklaşık olarak on binin üzerinde kölenin yasal olarak yer aldığı bilinmektedir. Bu köleler, renk fark etmeksizin savaşta tutsak alma, akınlar, kaçırma ve son olarak da satın alma yolu ile temin edilmiştir (Toledano 1994; Aksoy 2019). Ancak genel olarak bakıldığında Osmanlı'nın Kuzey Afrika'dan köle edinmesinin savaş yolu ile değil, büyük oranda ticaret ile gerçekleştirildiği söylenebilir (Aksoy 2019).

Kölelik, belirli bir ekonomik ihtiyaca yanıt verdiği için Osmanlı İmparatorluğunda genellikle İstanbul ve Bursa gibi merkezlerde önemli bir rol üstlenmiştir. Yine bu bölgelerde de daha ılımlı bir kölecilik anlayışının var olduğu gözlenmektedir (Gençoğlu 2022). Nihayetinde 1857 yılında Sultan Abdülmecid, Osmanlı topraklarında köle ticaretinin kaldırılması ve esir tacirlerinin cezalandırılmasını içeren bir ferman yayınlamıştır. Azat edilen kölelerin kendi ülkelerine dönüş süreçleri o dönemde güvenli olmadığı gerekçesi ile engellenerek, bu kişilerin uygun barınma ve beslenme koşullarında yaşamlarını sürdürmesi amacıyla imtiyazlı ailelerin yanına yerleştirilme süreçleri başlamıştır. Böylece siyahi vatandaşların kölelik sürecinden sonraki ev içi hizmetlerde dadı, hizmetçi, aşçı ve bakıcı gibi işlerde istihdam ettirilme süreçleri hayata geçirilmiştir. Azatlı hizmetçi olan Afro-Türklerin işgücünden oldukça fazla yararlanılmıştır. Besleme, evlatlık ya da dadı olarak ev işlerinde görev almaya başlayan Afro-Türkler için edinmiş oldukları bu

statü ve kimliğin etkilerini günümüzde bile izlerini takip etmek mümkündür. Çünkü daima sosyal tabakalaşma sisteminin alt sıralarında yer almaları ve kölelik ile evlatlık sistemlerinden sonra bile günümüze kadar orta ve üst tabakalaşma sistemleri dışında kalmalarına yol açmıştır (Körükmez-Kaya 2017). Bir taraftan ten renkleri diğer yandan da geçmişten getirdikleri kölelik ve evlatlık habitusları, Afro-Türkleri toplumsal yaşamda oldukça dezavantajlı bir konuma sürüklemiştir.

Özellikle de Avrupa, Amerika ve Afrika arasında yürütülen “üçgen ticaret” olarak da adlandırılan Atlantik köle ticaretinin aksine Osmanlı İmparatorluğunda daha ılımlı bir köle ticareti anlayışının olduğu görülür. Ancak tüm insani ve politik yatırımlara karşın Anadolu’ya gelmiş olan Afro-Türklerle ancak 1936 yılındaki nüfus kanunu ile kimlik verildiği gerçeğini göz önünde bulundurmamak gerekir. Uzun yıllar boyunca kölelik sistemi içerisinde yer almış ve daha sonra evlatlık yasası kapsamında ev işlerinde görevlendirilmiş olan Afro-Türkler açısından tam özgürlüğün 1964 yılında evlatlık yasasının kaldırılması ile mümkün olduğu söylenebilir (Yıldız 2020). Görüldüğü üzere gerçekte çok da eskilere dayanmayan bir tarihsel geçmişte kölelik ve evlatlık uygulaması, Afro-Türklerin makûs tarihinin önemli bir parçasıdır.

2. Araştırmanın Yöntemi

2.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın amacı, İzmir merkez ve ilçelerinde yaşayan Afrika kökenli Türklerin kültürel özelliklerini görünür kılmaktır. Tarihsel olarak kökenleri Osmanlı İmparatorluğu dönemine dayalı olan Afro-Türkler, yaklaşık olarak üç kuşaktır Anadolu topraklarında yaşamaktadırlar. Köle olarak Anadolu’ya gelen Afro-Türkler, daha sonra evlatlık yasası ile birlikte imtiyazlı ailelerin yanında ev işlerinde görevlendirilmişlerdir. Ancak sahip oldukları ten rengi ve kölelik geçmişinin yarattığı çeşitli toplumsal travmalar nedeni ile özellikle ikinci kuşak ile birlikte kültürel değerlerini yadsıma yoluna gitmişlerdir. Toplumda kabul görmek ya da sosyal yapıda erimek üzere ortaya çıkan bu yadsıma süreci, özgül özelliklere sahip olan böylesi etnografik değerlerin yok olmasına sebep olmuştur. Bugün yaşayan çoğu Afro-Türk bile neredeyse kendilerine ait olan bu değerler hakkında fikir ve bilgi sahibi değildir. İşte böylesi bir gerekçe ile yola çıkan bu çalışma, kaybolmaya yüz tutmuş kültürel değerlerin kayıt altına alınması amacını taşımaktadır. Afro-Türklerin sahip olduğu kültürel değerlerin sosyolojik bir analiz yolu ile görünür kılınma çabası, bu çalışmanın ana kaygısını oluşturmaktadır. Dolayısıyla da nitel araştırma metodolojisi ile temellendirilmiş olan çalışmanın ana araştırma sorusu “Ege Bölgesinde yaşayan Afro-Türklerin geleneksel kültürel özellikleri hakkındaki farkındalık düzeyinin saptanması” olarak ifade edilebilir.

2.2. Araştırma Yöntem ve Deseni

Bu çalışmanın yöntemi nitel araştırma esaslarına dayalıdır. Çalışmanın yöntem, desen ve veri toplama teknikleri belirlenirken metodoloji bağlamında nitel araştırma yöntemleri oldukça yol gösterici olmuştur. Ayrıca araştırmanın çalışma takvimi açısından da bir bölünmüşlükten söz edilemez. Dolayısıyla çalışma süresince hem literatür taraması hem de nitel saha araştırması eş zamanlı olarak yürütülmüştür. Araştırmada metodolojik olarak öncelikle konu seçimi gerçekleştirilmiştir. Araştırma

konusunun sınırlandırılması, araştırma soruları bağlamında yürütülmüştür. Alana ilişkin mevcut ana ve alt sorular bağlamında bir taraftan konunun kapsam ve sınırları çizilirken diğer yandan da araştırma birimi belirlenmiştir. Böylece araştırmanın henüz başlangıç aşamasında konu, anahtar kelimeler, kapsam ve sınırlar ile birlikte araştırma soruları netlik kazanmıştır. Araştırmacı, İzmir il ve ilçelerinde yaşamlarını sürdüren Afro-Türklerin kaybolmaya yüz tutmuş kültürel unsurlarını sorunsallaştırdığı için çalışmanın yöntemi de nitel araştırma olarak gündeme gelmiştir. Çünkü sayıları ve coğrafi dağılımları dağınık olan Afro-Türkler üzerine yürütülecek olan etnografik bir çalışmanın nitel araştırma ilkelerine dayandırılarak yürütülmesi gerekir. Afro-Türkler üzerine nitel metodoloji esaslarına göre temellendirilmiş olan bu çalışmada araştırma deseni de etnografi olarak belirlenmiştir. Çünkü araştırmacı, Afro-Türklerin kaybolmaya yüz tutmuş kültürel değerlerini görünür kılma çabasıdadır. Dolayısıyla alanda uzun vakit geçirerek, katımlı gözlemde bulunmuştur.

2.3. Veri Toplama Araç ve Stratejileri

Nitel araştırma yöntemlerine ve etnografik desene bağlı kalınarak yürütülen bu çalışmada ana veri toplama teknikleri derinlemesine mülakat, odak görüşme, gözlem, doküman incelenmesi ve araştırma günlükleridir.

Maxqda yazılım sistemi içerisinde toplam üç adet araştırma günlüğü, dört odak görüşme, on iki adet derinlemesine mülakat ve doküman incelenmesi yer almaktadır. Derinlemesine ve odak görüşmeler bizzat araştırmacı tarafından katılımcıların istedikleri yer ve saatte onlardan önceden randevu alınmak koşulu ile yürütülmüştür. Katılımcıların izni ile tüm görüşmeler ses kayıt cihazlarına kaydedilmiş ve sonrasında deşifre edilmiştir. Tüm derinlemesine mülakatlar, yarı-yapılandırılmış görüşme ilkelerine göre gerçekleştirilmiştir. İlgili literatür ve saha ön görüşmelerinden derlenen bilgiler ile yarı-yapılandırılmış görüşme formları hazırlanmıştır. Araştırma süresince yukarıda ifade edilen derinlemesine mülakatların dışında da farklı katılımcılar ile çeşitli görüşmeler sağlanmıştır. Alanı tanımak, işbirliği ve dayanışma yaratarak, katılımcıların bilgi ve güveninin sağlanması üzerine saha çalışması gerçekleştirilmeden önce çeşitli iletişim ve işbirlikleri oluşturulmuştur. Bu bağlamda Afrikalılar Kültür, Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği kurucuları ile görüşmeler düzenlenmiş, Afro-Türk ritim ve müzik grubu etkinlikleri takip edilmiş ve bölgede yaşayan Afro-Türkler ile tanışma toplantıları düzenlenmiştir. Böylece araştırmacının etnografik desene sadık kalarak, alanda uzun vakit geçirmesi sağlanmıştır.

Araştırmanın doküman incelenmesi kısmında Afrikalılar Kültür, Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği'nin oldukça büyük katkıları vardır. Dernek üyeleri kendi ellerinde bulunan ve tek nüsha halinde olan tüm arşivlerini araştırmacılara açmıştır. Burada yer alan arşivde Türkiye'de yaşayan Afro-Türlere ilişkin fotoğraflar, mektuplar, Dana Bayramı broşürleri, Afro-Türkler üzerine yazılmış lisansüstü tezler vb. gibi önemli dokümanlar mevcuttur. Derneğin de izni alınarak, bu arşivin bir kopyası çıkartılmış olup, ilgili dokümanlar bu araştırmanın hem literatür kısmında hem de Maxqda yazılımında belge sistemi içerisinde kullanılmıştır. Ayrıca arşivin elektronik bir kopyası hazırlanarak, derneğe teslim edilmiştir.

Çalışmanın saha araştırması kısmı yaklaşık on iki aylık bir süreci kapsamaktadır. 2022 Eylül ayı ile 2022 Eylül ayları arasında araştırmacı hem alanda doğrudan gözlem ve görüşme yapma hem de Afro-Türlere ilişkin dokümanları inceleme fırsatı bulmuştur.

2.4. Araştırmanın Evren ve Örnekleme

Özellikle de İzmir merkez ve Bayındır'a bağlı çeşitli köylerde daha yoğun bir biçimde yaşamlarını sürdüren Afrika kökenli insanlar, bu çalışmanın kapsam ve sınırları içerisine dâhil edilmiştir. Ortaya çıkan böylesi gerekçeler ve dernekten de tam olarak temin edilemeyen nüfus istatistikleri neticesinde araştırma biriminin evreni hakkında net bir rakam vermek mümkün değildir. Zaten Türkiye'de yaşamlarını sürdüren Afrika kökenli insanların coğrafi dağılımı da oldukça geniştir. Ülkemizin hemen her bölgesinde Afro-Türlere rastlamak mümkündür. Ancak Ege ve Akdeniz bölgelerinde nüfus yoğunluğunun daha fazla olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla bu çalışmanın çeşitli kısıtları da (maliyet, zaman, insan kaynağı vb.) göz önünde bulundurulduğunda araştırmanın kapsamı İzmir ve ilçeleri ile evrenin rakamsal karşılığı çok anlamlı bir değer oluşturmaz. Bunun yanı sıra mevcut evren üzerinden çalışılan örneklem bağlamında kartopu örneklem ve ölçüt örnekleme teknikleri kullanılmıştır. Araştırmacı öncelikle İzmir merkezde yer alan Afrikalılar Kültür, Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği'ni ziyaret ederek, ön görüşmeler ve tanışma/bilgilendirme toplantıları düzenlemiştir. Sonrasında dernek aracılığı ile bölgede yaşayan Afro-Türlere ulaşılmıştır. Burada örnekleme seçerken kullanılan temel kriter farklı tabakalardan insanların temsili ve özellikle de etnografik değerler konusunda destek olabilecek katılımcılara ulaşmaktır.

Bölgede yaşayan Afro-Türlere, Afrikalılar Kültür, Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği aracılığı ile ulaşmak, araştırmacılar açısından büyük bir avantaj ve kolaylık sağlamıştır. Çünkü özellikle kırsal bölgelerde ve köylerde yaşayan Afro-Türklerin köylere çeşitli nedenlerle (araştırmacılar, gazeteciler vb.) gelen kişiler ile görüşme konusunda isteksiz oldukları ifade edilmiştir. Dernek başkanı Şakir Doğruer ve Beyhan Türkoğlu vasıtası ve desteği ile görüşmeler eksiksiz ve sorunsuz bir şekilde gerçekleştirilmiştir.

Araştırma kapsamında görüşmelerin sonlandırılması aşamasında veri doygunluğu (data saturation) ilkesi benimsenmiştir. Araştırma süresince yapılan görüşmelerden derlenen bilgiler, birbirini tekrarlamaya ve veriler doygunluğa ulaşmaya başlayınca görüşmeler sonlandırılmıştır. Veri doygunluğunun sağlanmasında araştırmaya dâhil olan bazı katılımcılar ile yürütülen birden fazla görüşme ve odak grup toplantılarının büyük katkısı olmuştur.

2.5. Araştırmacının Rolü

Bu çalışmada araştırmacı, özellikle de saha araştırması kısmında katılımcılar ile alanda bilgiyi birlikte yeniden üreten kaynaklar olarak bir iletişim inşa etmeye çalışmıştır. Araştırma, yalnızca alandan bilgilerin derlendiği kısa süreli bir alan sahası olarak inşa edilmemiştir. Bu çalışmadaki katılımcılar ve araştırmacı, bilgiyi birlikte üreten kaynaklar olarak konumlandırılmaya çalışılmıştır. Özellikle de etnografik desene bağlı kalınarak, toplumsal hafızanın yeniden inşası ve bu kaynakların kayıt

altına alınması için özel bir önem harcanmıştır. Diğer yandan da sözlü kaynakların dışında derneğe ait olan arşiv bilgileri tek nüsha olarak kayıt altında tutulduğu için bu belgeler araştırmacı tarafından çeşitli risklere karşı korunma altında tutmak üzere elektronik ve basılı olarak çoğaltılıp, derneğe teslim edilmiştir.

Türkiye’de yaşayan Afro-Türklerin sahip oldukları kültürel motifler ve renkleri dolayısıyla bir çekim merkezi haline gelmeleri aynı zamanda bu alt kültürün çeşitli ihmallerine de sebep olmuştur. Haklarında yapılan haberler, yazılan yazılar ya da yürütülen araştırmalar sonucunda da “yerlilere” karşı konuşma konusunda giderek isteksiz hale gelmişlerdir. Yürütülen araştırma ya da haberlerin çoğunlukla meseleyi ayrımcılık ve ten rengi üzerinden yapılandırma çabaları da durumu iyice desteklemiştir. Ancak bu çalışmanın ana probleminin ayrımcılık ya da ten rengi olmadığı katılımcılara açıklanarak, onların kaybolmaya yüz tutmuş kültürel unsurlarını görünür kılama isteği, katılımcılar ile paylaşılarak, araştırmacı ve katılımcılar arasında bir güven bağının da kurulmasına olanak sağlamıştır.

3. Veri Analizi ve Bulgular

Bu çalışmanın tema ve kodlarının oluşturulmasında iki ayrı yöntem uygulanmıştır. Bunlardan ilki, mevcut literatüre dayanmaktadır. Afro-Türkler ile ilgili alan yazınında yer alan ana kavramsallaştırmalar, çalışmanın kod ve tema listesinin oluşturulmasına büyük katkı sağlamıştır. İkinci olarak, çalışma sürecinde gerçekleştirilen saha araştırması sırasında özellikle de katılımcıların kendi ifadelerine dair kod ve temaların oluşturulduğu da söylenebilir. Araştırmada böylesi bir olanağın gündeme gelmesinin asıl nedeni ise, araştırma takvimi açısından bir bölünmüşlüğün yaşanmamasından kaynaklanır. Bu çalışma süresince literatür yazımı ve saha araştırması takvimi açısından eşzamanlılık ilkesi benimsenmiştir. Alan yazınında ortaya çıkan kuramsal ve kavramsal ilkeler sahadan elde edilen veriler ile test edilmiştir. Nihayetinde veri analiz aşamasında Maxqda yazılımının belge sistemine toplam yirmi dört doküman yüklenmiştir. Bu dokümanlardan üçü, araştırmacı(lar) tarafından kayıt altına alınan araştırma günlükleridir. Özellikle de Afro-Türklerin her hafta Çarşamba günü düzenledikleri ritim ve müzik grubu etkinlikleri takip edilerek, bunlara dair araştırma günlükleri kayıt altına alınmıştır. Diğer yandan doküman analiz kısmında toplam beş esas belge mevcuttur. Afro-Türkler Dayanışma derneğinden temin edinilen bu belgelerin üçü geçmiş yıllara ait Dana Bayramı broşürlerinden oluşmaktadır. Dokümanlar içerisinde yine arşive ait bir mektup ve derneğin kurucu başkanı olan Mustafa Olpak’ın Türkiye’deki Afro-Türkler üzerine kaleme almış olduğu “Köle Kıtısında” isimli kitabın tanıtım davetiyesi yer almaktadır. Son olarak belge sisteminde yaklaşık olarak on iki aylık bir saha araştırma sürecini içeren derinlemesine görüşmeler yer almaktadır. Derinlemesine görüşmelerin dört tanesi odak grup görüşmesinden oluşurken, bunların dışında on iki katılımcı ile de mülakatların gerçekleştirildiği ifade edilebilir.

Belge ve dokümanlar, Maxqda yazılımı üzerinde öncelikle ön-kodlama ve geçici kodlama ile kategorize edilmiştir. Veri analizi aşamasında ise veri birleştirme ve ayırma işlemi uygulanmıştır. Nihai noktada bu çalışmadaki tüm kodlamalar bizzat araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiş olup, Saldana’nın (2019) ortaya koymuş

olduğu “Keşfedici Kodlama” ve “Betimsel Kodlama” ilkeleri benimsenmiştir. Aşağıdaki görselde ilgili çalışmaya ait kod bulutu yer almaktadır.

Şekil 1: Kod Bulutu

Yukarıdaki şekilde de görüldüğü üzere çalışmanın genel temaları, toplumda erimek, geçmişle bağlarını koparma, Afrika kökenleri, ayrımcılık, Dana Bayramı ve beyazlaşmak olarak ifade edilmiştir. Bu temalara ilişkin çeşitli kodlar, araştırmacı tarafından ya literatürden derlenen kavramlardan ya da sahadan elde edilen bilgilere dayalı olarak kurgulanmıştır. Etnografik bir çözümlemeye dayalı bu metnin veri analiz ve bulgular kısmında ise yapılandırılmış olan tartışmalar, Afro-Türklerin kültürel özelliklerini görünür kılmaya yönelik olarak kategorize edilmiştir. Böylece araştırmanın bu aşamasında etnografik çözümleme bağlamında “Toplumda Erimek”, “Dernek”, “Godya”, “Dana Bayramı”, “Beyazlaşmak/Irkımız Kaybolmasın”, “Kölelik”, “Afrikalı Kökenler” ve “Geçmişle Bağlarını Koparma” vb. kodların oluşturulduğu görülebilir. Araştırma raporunun yazım aşamasında ise veri analiz bölümündeki başlıkları temalar, ana hareket noktası olarak belirlenmiştir. Dolayısıyla elinizdeki bu çalışmanın bundan sonraki veri analiz kısmında bu başlıkların araştırma temaları olarak ele alınacağını ifade etmek mümkündür.

Ancak araştırmanın veri analiz sunumunu gerçekleştirmeden önce saha çalışması kısmında derinlemesine mülakat yapılan katılımcıların sosyo-demografik özelliklerini yansıtan katılımcı kod tablosuna bakmak gerekir. Birebir derinlemesine görüşmeler on iki kişi ile yürütülmüş olmasına karşın odak grup görüşmelerindeki katılımcılar ile birlikte toplam on yedi katılımcı esas alınmıştır.

Tablo1: Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri

	Cinsiyet	Yaş	Meslek	Yaşanılan Yer
Katılımcı 1	Erkek	64	Emekli	İzmir
Katılımcı 2	Kadın	48	Emekli	İzmir
Katılımcı 3	Erkek	44	Pazarcı	Bayındır
Katılımcı 4	Erkek	52	Avukat	İzmir
Katılımcı 5	Erkek	38	Ticaret	İzmir
Katılımcı 6	Erkek	52	Çiftçi	Bayındır

Katılımcı 7	Kadın	44	Ev Hanımı	Bayındır
Katılımcı 8	Erkek	42	Çiftçi	Bayındır
Katılımcı 9	Erkek	70	Emekli	İzmir
Katılımcı 10	Kadın	41	Çiftçi	Bayındır
Katılımcı 11	Kadın	52	Ev Hanımı	Bayındır
Katılımcı 12	Erkek	60	Emekli	Bayındır
Katılımcı 13	Erkek	64	Emekli	Bayındır
Katılımcı 14	Erkek	44	Ticaret	İzmir
Katılımcı 15	Kadın	42	Çiftçi	Bayındır
Katılımcı 16	Kadın	39	Ev Hanımı	Bayındır
Katılımcı 17	Kadın	53	Ev Hanımı	Bayındır

3.1. Toplumda Erimek ve Geçmişten Kopuş

Ege Bölgesinde yaşayan Afro-Türkler üzerine yürütülen bu çalışmada ortaya çıkan en önemli bulgulardan bir tanesi, Afrika kökenli vatandaşların kendi geçmişleri ve kültürel bağları ile kurdukları ilişkidir. Tarihsel süreç içerisinde Afro-Türklerin Afrika kökenleri ile kurdukları bağlar, doğrusal bir değişime göstermemiştir. Dernek başkanı Mustafa Olpak'ın da ifade ettiği üzere Afrikalı Türklerin geçmiş ile bağlarını anlamak için belli bir sınıflandırma yapmak gerekir. Olpak bu anlamda tarihsel süreç içerisinde Afrikalıları üç kuşağa ayırmaktadır. Bunlar, kölelik ve göç etme süreci ile ilgili acıları yaşayan ancak yaşadıkları deneyimleri torunlarına aktarmak isteyen birinci kuşak; geçmişini yadsıyan ve unutmak isteyen ikinci kuşak ve son olarak da günümüzdeki Afrikalı Türkleri ifade eden ve Afrika kökenlerini tekrar bilmek isteyen ve araştıran üçüncü kuşaktır (Olpak 2006). Bu kuşaklar arasında bugünkü durumu açıklayan ve belki de bu çalışma açısından belirleyici olan geçmişi yadsıyan ikinci kuşaktır.

Yürütülen bu çalışmaya göre Afro-Türklerin geçmişten kopma ve kendi kültürel miraslarından bu denli uzaklaşmalarının temelinde üç ana nedeni vardır. Bunlardan ilki ve hatta en önemlisi, Afrika kökenlerinin köleliğe dayanmasıdır. Kölelik geçmişlerinden dolayı yaşamış oldukları zorluklar, acılar, dışlanmışlıklar ve toplum tarafından reddedilmeleri ile birlikte ikinci kuşağın toplumda erimek adına geçmişlerine sırt çevirdikleri saptanmıştır.

“Ben mesela anneme denk geldim. Komşular çok sıkıştırıyordu nereden geldiniz diye? Atalarını inkâr ediyordu annemler. Çok farklı bir duygu. Annemin gizli gizli ağladığını çok gördüm.”

Böylece geçmişe gömdükleri bir tarihsel arka plana sırtlarını dayamaya çalışarak, bugünlerini, toplumda erimek ya da kabul görmek pahasına görmezden gelmişlerdir. Afro-Türklerin geçmişten kopmalarının ikinci ana nedeni ise “renk” olarak ifade edilebilir. Her ne kadar Osmanlı topraklarında ve Cumhuriyet döneminde siyah tenli olmakla ilgili olarak ciddi bir ayrımcılık ortaya çıkmamış olsa

da Afrikalı Türkler “siyah” tenleri dolayısıyla çeşitli sorunlar yaşamışlardır. Bu durum günümüzde çok büyük bir problem oluşturmasa bile özellikle de ikinci kuşak Afrikalı Türklerin renk meselesini ciddi biçimde ayrımcılık olarak yorumladıkları görülür. “Beyazlaşma Sendromu” (Körükmez-Kaya 2017) olarak da adlandırılabilir bu toplumsal travma sürecinde sosyal, kültürel ve estetik baskı sebebi ile Afrikalı Türklerin beyazlaşmak için çeşitli kimyasal ilaçlar ve kozmetik ürünler kullandıkları bile bilinmektedir. Ya da özellikle genç kadınlar evlilik yolu ile çocukları kendi ten rengine sahip olmasın diye “beyaz” erkekler ile erken ve yanlış evliliklere başvurmuştur (Olpak 2006). Geçmişten kopuşun üçüncü ana nedeni ise Türkiye’de yaşayan Afro-Türklerin tümünün ortak bir kültüre ya da millete ait olmamasıdır. Sudan, Lübnan ya da Afrika coğrafyasının farklı bölgelerinden Anadolu’ya gelmiş olan Afro-Türklerin tümünü ortak kapsayan bir millet yapısından söz etmek mümkün değildir. Farklı dil, kültür, inanç ve hatta millet yapısına sahip tüm Afrikalı Türkler için ortak olan tek şey, renk ve aynı kitadan gelmektir. Dolayısıyla Türkiye’de yaşayan Afrikalı Türklerin geçmişten kopuşunu değerlendirirken bu önemli faktörü de göz önünde bulundurmak gerekir.

3.2. Kölelik Geçmişi

Geçmişten günümüze kadar Türkiye’de yaşamlarını sürdüren Afrika kökenli Türkler açısından kölelik geçmişi çeşitli sorunlar doğurmuştur. Her ne kadar ülkemizde Atlantik köleciliği benzeri bir anlayış hiçbir zaman ortaya çıkmamış olsa bile köle geçmişine dair ister istemez bir ayrımcılığın ve buna bağlı olarak da köle geçmişinin yadsınmasının kaçınılmaz olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışma kapsamında özellikle derinlemesine mülakatlar süresince Afrikalı Türklerin kölelik meselesine özel bir hassasiyet gösterdikleri tespit edilmiştir. Günümüzün Afro-Türkleri kendilerini ve onlarla ilgili yürütülmekte olan herhangi tartışmayı kölelik kavramı ile birlikte dile getirmemeye özel çaba harcamaktadırlar. Hatta yapılan görüşmeler sırasında katılımcılara kölelik geçmişi ile ilgili sorular yöneltilmek istendiğinde, katılımcıların bu soruları dikkate almadıkları ve bununla ilgili herhangi bir sorun yaşamadıklarını ifade ettikleri gözlenmiştir.

“Kölelik mi? Evet kölelik var. Çünkü zaten 1. Dünya savaşından önceki bütün dönemde o kölelikler hep vardı. Bu kölelik Avrupalıların köleciliğine benzeyor mu? Hayır. Benzemiyor. Bu başka bir şey buradaki yaşam koşullarında toplumun içerisinde biz rengimizden dolayı dışlanıyor muyuz? Ya da devletin böyle bir tepkisi var mı bize karşı? Hayır yok. Hani size Avrupa’da polisle bir probleminiz olsa karakola gitseniz renginizden dolayı problem yaşarsınız. Avrupa’da da Amerika’da da bu böyle yani genel olarak devletin böyle bir tepkisi var ama burada herhangi bir karakola gittiğinizde renginizden dolayı ya da kölelik geçmişinizden dolayı size özel bir muamele yapmazlar.”

Ancak buna karşın özellikle de ikinci kuşağın kökenlerini reddetmesinin ana nedeni kölelik geçmişidir. Toplum içinde yer edinmek ve toplumsal entegrasyona dâhil olabilmek için Afrikalı Türklerin ikinci kuşağı, köle geçmişlerini görmezden gelmeye ya da yok saymaya çalışmıştır. Çünkü Olpak’ a göre “Anadolu halkı sözle olmasa bile bakışıyla, vücut diliyle kendinden olmadığını her zaman göstermiştir.

Bizimkilere de göstermişler... Bizimkilerin en iyi bildikleri şey, hizmetçilik. Bunun dışında bir becerileri olmadığı için ister istemez köle geçmişi bir türlü onları bırakmamış... Ayrıca damgalama denilen bir sistem var. İsteddiği kadar Anadolu topraklarında Avrupa ya da Amerika'daki gibi bir köle anlayışı olmasın. Hayvanlara vurulan damga gibi kölelere de damga vurulurdu. Bu damgalar azatlıkta bile vücutlarında olurdu. Zaten azat olsalar bile sürekli taşımak zorunda oldukları bir belge vardı” (2006). Teoride her ne kadar farklı bir köle anlayışı hayata geçirilmiş olsa da pratik yaşamda kölelik ile ilgili olarak gündeme gelen sorunlar, aslında geçmişten kopuşun nedenlerini oldukça iyi bir biçimde özetlemektedir. Afrika kökenli Türkler, ortaya çıkan bu olumsuz koşullar nedeniyle toplumda erimek için şivesini, töresini, giyimini, dilini ve diğer tüm kültürel unsurlarını inkâr ederek, “öteki” olmaktan kaçınmaya çalışmıştır. Dolayısıyla da Afro-Türklerin makûs tarihi içerisinde kölelik ve köleliğin izlerinin hiç bitmediği de söylenebilir. Kaybolan kültürel değerlerde köle torunu olmanın verdiği yıkıcı duygu oldukça baskındır. Bu nedenle de araştırmaya katılanların daima kendilerini içinde yaşadıkları topluma entegre etme konusunda yoğun bir çaba harcadıkları görülür.

“... Ama dediğim gibi. Bu vatan kimin? Ben de oradaydım. En az senin kadar ben de bu ülkenin sahibiyim”

Cumhuriyet yıllarına denk gelen ikinci kuşak için köle geçmişi çok daha büyük bir toplumsal travma olarak karşımıza çıkar. Bu dönemde köle damgası taşıdıkları için yıkanmayı reddeden kişiler bile vardı. Çünkü o damgayı kendileri bile görmek istemiyorlardı. Damgadan utanıyorlardı. Damgadan bir kendilerinde bir de hayvanlarda vardı. Böylesi bir durum içerisinde insanların bu eşitsizlik biçiminden kaçınmak istemeleri de oldukça olağandır. Her ne kadar günümüzde durum geçmişteki kadar vahim olmasa da Olpak'ın da ifade ettiği üzere “ben bir köle torunuyum. Bu gerçeği kimse değiştiremez... Hiç birimiz yaşadıklarımızı söylemeyiz. Zaman zaman yaşananlara anlam veremesek, kabul etmekte zorlansak, inanmak istemesek de, geçmiş bizim geçmişimiz... Ama kölelik bitti mi bugün? Bence hayır, Sadece şekil değiştirdi. Ve biz bu geçmişin izlerini damga olarak olmasa da bedenimizde ve ruhumuzda yaşıyoruz hala” (Olpak 2006: 177-178).

“Şimdi diyorlar ya Anadolu kültüründe biz Arapları seviyoruz diye. İyi ki seviyorlar...”

Gelinen noktada Afro-Türklerin sahip oldukları köle geçmişlerinin onların kendi kültürel miraslarına sırt çevirmelerinde ne yazık ki çok büyük bir katkısı olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun Atlantik kölecilik anlayışından farklı bir politikaya sahip olmasına karşın azat edilen kölelerin kimlik, kültürel, ekonomik ve sosyal tabakalaşma sistemi bağlamında büyük avantajlardan mahrum bırakıldıkları ortadadır. Tabakalaşma sisteminin en alt basamaklarında yer alan Afrikalı Türkler, toplumsal olanaklardan yoksun bırakıldıkları için sonradan gelen hukuki azat haklarına rağmen toplumsal artı değerden yeterince faydalanamamışlardır. Genellikle dezavantajlı gruplar olarak, toplumsal tabakalaşma sisteminin en alt basamaklarında yaşamlarını sürdürmeye çalışmışlardır. Bugün bile bakıldığında durumun çok fazla değişime uğramadığı görülür. Genellikle kırsal yapıda tarım ya da

hayvancılıkla uğraşan Afrikalı Türklerin eğitim, ekonomi ve sosyal sorunlarının devam ettiği görülmektedir.

3.3. Renk

Araştırmanın ana kodlarından biri olan renk kavramı çalışma süresince kendisine farklı karşılıklar bulmuştur. Arap, zenci, cinsimiz kaybolmasın, beyazlaşmak, renk kayması ve kendi ırkımız gibi birbirlerinden farklı hatta zaman zaman zıt karşılıklar bulan renk teması, Afrikalı Türkler açısından oldukça önemli bir toplumsal tanımlama biçimidir. Genellikle Afrika kıtasının kuzeyinden Anadolu'ya gelen Afrikalı Türkler açısından en belirleyici kavramsallaştırma ise zenci/Arap ayrımıdır. Afrika kıtasının diğer coğrafyalarına göre ten rengi daha açık olmakla birlikte inanç bakımından Müslüman olan bu gruplar, kendilerini zenci ifadesinden öte Arap olarak tanımlamaktadırlar.

“Afrikadakiler zenci ama bakın bize, tam olarak onlara benziyor muyuz?”

Hayır. O zaman zenci değiliz. Biz Arabız”

Ege bölgesinde yaşayan Afro-Türkler üzerine yapılan bu çalışmada renk teması ile ilgili olarak aslında birbirlerinden farklı birkaç sonuç ortaya çıkmıştır. Elde edilen bulgulara göre orta kuşak ve üstü Afrika kökenli vatandaşların ten renklerinin korunması gerektiğini düşündükleri ortaya çıkarken daha genç kuşağın böylesi bir amaç ya da niyetinin olmadığı saptanmıştır. Özellikle genç kadınlar, çocukları açık tenli doğsun diye beyaz erkekler ile evlenme eğilimindedir. Oysa orta kuşak ve üstü bireyler renklerinin kendilerinden sonraki kuşaklarda da devam etmesini istediklerini beyan etmişlerdir.

“Anneannelerimiz hep şey diyo bize hani anneanneler, babaanneler açılıyorsunuz giderek açılıyorsunuz giderek diye. İşte benim yeğenler falan hep böyle saçlar artık düz kıvrık değil, renkler açık”

“Renk korunsa daha iyi olurdu. Tabi ben isterim benim çocuklarım bizim ırkımızdan birileri ile evlensin. Renk Korunsun. Ama gençler öyle düşünmüyor.”

Ten rengi ayrımcılığı, tüm tarihsel süreçler boyunca egemenliğini tüm coğrafyalarda açık ya da örtük bir biçimde sürdürmüş olduğu için bu durum Afro-Türkler açısından da farklı dinamikler ortaya çıkarmıştır. Özellikle köle geçmişi ve renkleri dolayısıyla ayrımcılık yaşadıklarını iddia eden ikinci kuşak vatandaşların ten rengi konusundaki toplumsal travmaları da çok daha derindir.

“...Kadınlarımızın beyazla evlenme takıntısı, travması hala devam ediyor. Bu sebeple kadınlar iyi tanımadığı biriyle evleniyor. Kızlarımız bunlarla neden evleniyor? Sırf beyaz oldukları için. Kendi çektiklerini çocukları çekmesin diye... Kızlar arasında beyazlamak için çamaşır beyazlatıcı içenler bile var.”

Yukarıdaki alıntılardan da anlaşıldığı üzere ten renginin hayata geçirdiği toplumsal inşalar, bireyler açısından farklılıklar gösterir. Ancak genel olarak bakıldığında günümüzde renk dolayısıyla Afro-Türklerin çok fazla ayrımcılığa maruz kalmadıkları görülür. Ancak geçmişte büyük sorunların gündeme geldiği de aşikârdır.

“İsrarla renklerinden ötürü Afro-Türkler bir sorun yaşamadıklarını söyleyebilirler, hatta söylüyorlar. Hatta bunu ısrarla vurguluyorlar. Siyah olmanın kendilerine avantaj sağladığını bile iddia edenler var. Sosyal yaşama

karışma, evlenme, iş, komşuluk, arkadaşlık konularının ardında aslında hep bir dışlanmışlık vardır ten renginden dolayı. Derine indiğinizde hep bir sessizlik. Evet, o zaman biraz zorluk oldu tabii deyip, geçirirler. İsrarla sorulmazsa söylemeyecekleri travmalardır bunlar. Kiminde biraz hafif kiminde daha ağır. Ama hepsinde var.” (Olpak 2006).

Olpak tarafından yapılan bu tespit, elinizdeki çalışmanın saha araştırması ve etnografik gözlem boyutunda da ortaya çıkan bir bulgudur. Katılımcılar, ten renkleri dolayısıyla herhangi bir ayrımcılığa maruz kalmadıklarını ısrarla vurgulasalar bile görüşmeler sırasında dile gelen pek çok sıkıntı söz konusudur. Ayrımcılığa uğrayan birey, toplum içinde kabul görmek için sayısız yola başvurabilir. Bu, ten rengini beyazlatmak için girilen çabalar olabildiği gibi mevcut durumu inkâr etme biçiminde de ortaya çıkabilmektedir. Gelinev noktada günümüz Afrikalı Türkleri açısından daha yaşlı olan kuşakların ten rengi meselesini daha az sorun ettiği gözlemlenirken, genç kuşakların çoğunun rengi ile henüz barışmamış olduğunu söyleyebiliriz. Anadolu’daki mevcut antropolojik çeşitlilik göz önüne bulundurulduğunda kendisini gizleyemeyen ender gruplar arasında Afrikalı Türkler yer alır. Kırsal kesimden ziyade özellikle de büyük kentlerde yaşamlarını sürdüren kişilerin ten rengi ile barışmaya özel bir çaba harcadığı da aşikârdır.

3.4. Aynı Kıtanın Farklı İnsanları

Türkiye’de yaşayan Afro-Türklerin geçmişi ile kopan bağlarının ana nedenlerinden bir tanesi de Afrika kıtasından gelen insanların ortak bir ulus ve millete ait olmadıkları gerçeğidir. Genellikle Kuzey Afrika’dan gerçekleşen köle ticareti yolu ile Türkiye’ye gelmiş olsalar da kölelik yolu ile gelenlerin farklı ulus ve millet (Sudan, Gana, Kenya vb.) yapılarına sahip olmaları, onlar arasında ortak bir kültürel yapının oluşturulması ve korunması açısından çeşitli zorluklar ortaya çıkarmaktadır. Türkiye’de yaşayan Afrikalı Türkler açısından homojen ve kapsayıcı bir kültür birliğinden söz etmek mümkün değildir.

“Bizim mesela kökenlerimizi Sudan’a dayanır. Annemler öyle gidiyor. Ama beriki başka yerden gelmiş. Şimdi hepimiz birlikteyiz işte. Sırf ortaklığımız Afrika. Tabii bir de rengimiz var.”

“Afro-Türklerin renginden başka şey kalmamış ortak”

Diğer yandan Türkiye’de Afro-Türklerin yaşadıkları coğrafi bölgeler dikkate alındığında burada da bir kopukluk söz konusudur. Coğrafi olarak Ege, Akdeniz, Karadeniz ve Marmara bölgelerinin çeşitli kent ve kırsal bölgelerinde yaşayan Afro-Türklerin bu denli dağınık mekânsal konumları, onlar arasındaki kültürel bağları da zayıflatmaktadır. Ayrıca Afrikalılar yardımlaşma derneğinin yakın geçmişi de göz önünde bulundurulduğunda durum daha anlaşılır hale gelir. Farklı millet yapılarından gelen ve değişik coğrafyalarda yaşayan tüm Afro-Türkler için ortak bir kültürel mirastan söz etmek mümkün değildir. Çoğu zaman dilleri, kültürleri ve hatta ait oldukları millet yapıları bile birbirlerinden oldukça farklıdır. Nerdeyse renklerinin dışında başka ortaklıkları olmamıştır (Olpak 2006). Böylesi bir süreç sonucunda da ülkemizdeki Afrikalı Türk vatandaşlar açısından kapsayıcı bir kültürel geçmişten söz

edilemeyeceği için bugün de böylesi bir geleneği gelecek kuşaklara aktarma konusunda oldukça dezavantajlı konumdadırlar.

“Afrika’ya baktığımızda çok farklı millet ve kabile var. Zaten aynı dili hiçbir zaman konuşmamışlar. Aynı kültürü paylaşmamışlar. Aynı bayrak altında yaşamadıkları için de ortak bir geçmiş ve kültürleri de olmamış ki.”

Gündeme gelen böylesi toplumsal bölünmeler ile birlikte bir de Afro-Türklerin köle geçmişi dolayısıyla yaşadıkları sıkıntıları gizlemek, yok saymak ya da görmezden gelmek üzere kendi kültürel miraslarına da sırt çevirdikleri gerçeğini de göz önünde bulundurmak gerekir.

“Geçmişti sorduğumuzda annemler bize kızarlardı. Aslında kızmıyorlardı belki çekiniyorlardı. Ne desinler? Dedeniz nineniz Girit’te köleydi. Sizde köle torunlusunuz mı? Bizde annemler üzülmesin diye hep bu sorulardan kaçındık tabii” (Olpak 2013).

Geçmişten ve ortak kültürel mirastan kopuş her ne kadar ortak bir toplumsal ve coğrafi yapıdan gelmemekle ilgili olsa da kölelik tarihi ve renk faktörünün de etkisinin göz ardı edilmemesi gerekir. Böylece Afro-Türklerin toplumsal yapı içerisinde kabul görmek ve o toplum içerisinde erimek adına kendi kültürlerini yadsıdıkları gerçeğini de göz ardı etmemek gerekir. Tüm bunlarla birlikte dikkat çekici ten renklerine rağmen toplumsal bütünleşmeye yönelik ciddi çabalar harcamışlardır.

Türkiye’de var olan çeşitli ve çok sayıdaki antropolojik ve kültürel çeşitliliğe sahip olan tabakalaşma sistemine (Balkan göçmenleri, Romanlar vb.) bakıldığında bu grupların genellikle kendi kültürel formlarını ısrarla sürdürübilme eğiliminde oldukları gerçeğine karşın, Afro-Türklerin bu eğilimin tam aksi bir toplumsal pozisyon benimsedikleri tespit edilmiş. Ancak günümüzde özellikle de Afrikalılar yardımlaşma ve dayanışma derneğinin kurulması ile birlikte üçüncü kuşak Afro-Türkler, tekrar kendi kültürel unsurlarını yaşatma ve dayanışma ağları örgütlemek üzere harekete geçmişlerdir.

3.5. Afrika Kültürü

3.5.1. Dana Bayramı

Afrikalı Türkler açısından geçmişten gelen ve bugün hala sürdürülmeye çalışılan en önemli kültürel motif Dana Bayramı’dır. Mayıs ayının birinci ya da ikinci haftası kutlanan Dana Bayramı, aslında baharı karşılama törenidir. Afrikalı Türklerin yaşatmaya çalıştığı Dana Bayramının kutlanması geçmişte bazı sektelere uğramış olsa da bugün dernek aracılığıyla hala kutlanmaya çalışılan geleneksel bir motiftir.

“...İşte Cumhuriyet ile beraber bu tür meseleler yasaklanmış. Hani mesela Dana Bayramının kutlanması da tekeke ve zaviyelerin kapatılması kanunu ile kaldırılmış.”

Geçmişte aslında bir ya da iki hafta süren bu etkinlikte bir dana süslenir, müzik ve danslarla birlikte dolaştırılmış. Burada esas amaç, Afrika kökenli vatandaşların bir araya gelmeleri, süslenen dananın dolaştırılıp para toplanması yolu ile çocuklara, yaşlılara ve ihtiyaç sahiplerine yardım toplanmasıdır. Sonrasında ise dana kurban edilir. Kurbandan elde edilen besinler yoksullara dağıtılmış. Afrikalı Türkler için Dana Bayramı, bir dayanışma ve buluşma geleneğidir. Ancak bu

kutlamanın geçmiş ve günümüzdeki formlarına bakıldığında bazı önemli farklılıkların olduğu gözlemlenir.

Geçmişte bayram üç ana bölümden oluşmaktaydı. “Deccal” olarak adlandırılan ilk hafta, Afro-Türklerin sembolik liderleri olan “Godyalar” beyaz giysiler giyerek, tüm şehirdeki Afro-Türkleri dolaşır, dertlerini dinleyerek, çözüm bulmaya çalışırlardı. Sonrasında ikinci hafta “Peştamal” bayramı olarak kabul edilir. Godyalar bu sefer de peştamaları açarak para ve bağış toplayarak yine ihtiyaç sahiplerine dağıtırlar. Ve son hafta ise danalar süslenerek, geleneksel kıyafetler giyen Afro-Türkler müzik ve dans eşliğinde baharın gelişini birlikte kutlarlar.

“İşte bu bayramda insanlar yiyorlar içiyorlar, eğleniyorlar. Herkes katılıyor yani bütün şehir katılıyor. İşte orda toplanan yiyecekler, kıyafetler ya da para neyse artık, ihtiyacı olanlara paylaşılıyor. Dağılan aileler orda bir araya geliyor. Kimsesiz kalan çocuklar Godya tarafından sahiplendiriliyor. Birbirini kaybetmiş ailelerin birbirlerini bulmaları sağlanıyor.”

“Mesela iletişimleri kopmuş olan akrabalar, Dana Bayramında buluşuyorlar. Manisa’dan Denizli’den İstanbul’dan gelenler oluyor. Böyle birbirini bulanlar oldu. Gençlerimiz orda birbirlerini tanıyorlar, kaynaşıyorlar, böyle evlenen dört çiftimiz var”

Yukarıdaki alıntılardan da anlaşıldığı üzere Dana Bayramının toplumsal olarak birçok işlevi vardır. Özellikle de köle ticaretinden sonra azat edilen kölelerin imtiyaz sahibi aileler yanına yerleştirilmeleri dolayısıyla Afrika kökenli ailelerde büyük bir parçalanma yaşanmıştır. Çoğu zaman kardeşler, kuzenler ve hatta anne babalar ile farklı evlere yerleştirilen kişiler, dana bayramı aracılığıyla tekrar bir araya gelme ya da birbirlerine bulabilme şansı yakalayabilmektedirler. Diğer yandan Afrikalı Türklerin kendi kökenlerine ilişkin olarak sürdürülen en önemli etkinlik olduğu için bu bayramda Afrika kökenli Türklerin aidiyet duyguları da gelişmektedir. Bayramın Türkiye’deki geçmişinin neredeyse yüz elli yıla dayandığı söylenmektedir.

“Bizim de insanımız varmış bizim haberimiz yokmuş diyoruz. Onları gördük mü mutlu oluyoruz. Onlar da bizden mutlu olurlar. Birlik oluruz. Yalnız olmadığımızı en iyi orda anlarız. Ne varsa önümüzü getiriler, ne yedireceklerini bilemezler.”

Köken olarak Nijerya bölgesindeki Yoruba kültürüne dayalı olarak gelişen Dana Bayramı kutlamaları bir şükran ve teşekkür ritüeli olarak günümüzde etkin bir şekilde sürdürülmeye çalışılmaktadır. 1924 yılında tekke ve zaviyelerin kapatılması kanunu ile bu etkinliğe kısa bir süre ara verilmiş olsa da bugün Afrikalı Türkler açısından oldukça önemli bir ritüeldir. 1930’lu yıllardan sonra kutlanması yasaklanan etkinlik, 1980’li yıllara kadar bazı köylerde gizli gizli yapılmıştır. Bireysel çabalar ve çok küçük gruplar halinde gerçekleştirilen bu gizli kutlamalar bir süre sonra unutulmuştur. Ancak 2008 yılında Mustafa Olpak’ın kurduğu Afrikalılar Kültür, Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği ile birlikte tekrar hayata geçirilmiştir. Kendi kültürel tarihi içerisinde zaman zaman sekteye uğramış olsa da bugün için Afro-Türk kültürüne dair en önemli etkinliktir.

“Cumhuriyet Döneminde unutulmuş. Bulduk bir şekilde edebiyat kitaplarından, o döneme ait gazetelerden. Çok iyi şeyler bulduk yani kanıtlı

belgeler bulduk. Dedik ki neden olmasın? Canlandıralım. İşte 2008'den beri çabalıyoruz gençlere aktarmaya”

Resim 1: Dana Bayramı Kutlamaları <http://afroturkler.com/fotografilar/>.

Bugün artık bayramlarda canlı bir dana yerine maket olarak hazırlanmış bir dana figürü sembolik olarak kullanılmaktadır. Bayramı ve topluluğu temsil eden bir Godya mevcut değildir. Ayrıca günümüzde yapılan kutlamalarda yalnızca dans ve müzik etkinlikleri değil, Afro-Türkleri tanıtan paneller, sergiler ve toplantılar da düzenlenmektedir. Afro-Türkler konusunda çalışmalar yapan araştırmacıların sunumlarından oluşan paneller, ritim ve müzik gösterileri ile birlikte kutlamanın son günü de bölgedeki tüm vatandaşların katıldığı bir piknik organize edilmektedir. Yapılan tüm bu etkinlikler yolu ile ulaşılmak istenen asıl amaç, Dana Bayramı'nın giderek daha uluslararası bir hale gelmesini sağlamaktır.

“Dünyadaki tüm Afro-Türkleri kapsayan hani bizim küçük bir karnaval, küçük Rio Karnavalı haline getirmeye çalışıyoruz. Giderek uluslararası bir boyut alsın istiyoruz.”

Bu çalışma kapsamında da incelenen belge ve doküman kayıtları içerisinde yer alan Dana Bayramı davetiye ve afişlerinde özellikle son yıllarda “uluslararası” ibaresinin kullanıldığına tanıklık etmekteyiz. Afro-Türkler, bayrama bu özelliği katabilmek için yurt dışında Afro-Türkler üzerine çalışmalar yürüten araştırmacıları da Dana Bayramı etkinliklerine davet etmektedirler. Geçmiş ile bağları oldukça zayıflayan Afro-Türkler, Dana Bayramı ve Afrikalılar Derneği aracılığıyla atalarının izini aramaya, geçmişlerini sorgulamaya ve kaybolmaya yüz tutmuş geleneklerini canlı tutmamaya çalışmaktadırlar.

Şekil 2: QR Kod/Dana Bayramı Kutlamaları

Genel olarak Şamanizm ritüellerine benzeyen dini öğeler de taşıyan bu bayramda sembolik bir lider olan Godya, halkı için Tanrı'dan sağlık, bereket ve af diler. Bir dananın süslenip, ev ev dolaştırıldığı bayramda danaya takılan hediyeler

Godya himayesindeki yoksullara ve sahihsiz çocuklara dağılırdı. Günümüze geldiğimizde ise Dana Bayramı'nın temel bu toplumsal işlevinin yanında kazandığı en önemli pozisyon, Afro-Türklerin birbirleriyle iletişimi sağlaması, insanların bir araya gelmesi ve Afro-Türkler arasında bir dayanışma ağı yaratılmasıdır. Dolayısıyla bu açıdan bakıldığında ve geçmişle karşılaştırıldığında Dana Bayramının misyonun günümüzde artarak değişime uğradığı söylenebilir. Afrikalı Türklerin sahip oldukları sosyal, ekonomik tabakalaşma sistemi nedeniyle bugün Dana Bayram daha çok sosyal bir ağ olarak görev üstlenmektedir. Kaybolan geçmişe doğru uzanan güçlü bir bağ olarak konumlanır.

3.5.2. Godya

Godya, Osmanlı İmparatorluğu döneminde siyah köle kadınların birliği ve bu birliğin temsilcisi olarak bilinen kadınlara verilen isimdir. Temel amacı, Afrika'dan getirilen siyah köle kadın, çocuk, yaşlı, kimsesiz ve yoksulları gözetmektir. Anadolu topraklarında farklı coğrafyalarda küçük topluluklar biçiminde yaşamlarını sürdüren her Afrikalı Türk topluğunun bir Godyası bulunur. Godya aslında toplumsal olarak sembolik bir görev üstlenir. Bir taraftan metafizik bir yol ile şifa sağlayan, diğer yandan da çeşitli toplumsal sorunlara çözüm arayan kişidir. Godyalar her zaman için Afro-Türk geleneğinde kadındır. İmparatorluk topraklarında kadı gibi görev üstlenen saygın bir kişilik olarak kabul görür. Anlaşmazlıkları giderebilen, sözü dinlenen sembolik bir kadın liderdir.

“Onların gerek dövmeleleri vardı. Burunlarında hızmaları. Diğerlerinden farklıydılar. Belgesellerdeki gibi. Mesela bizim Cenge nine diye bir ninemiz vardı. Hızmalı, dövmeleli, boyu iki metreye yaklaşıktı. Ben küçükken okuyarak iyileştirirdi beni”

“Her Godya'nın bakmak zorunda olduğu onlarca yoksul aile ya da annesi / babası kaybolmuş öksüzler vardır. Birçok yerde bir çocuğu Godya'ya verdiği bilirdi ki çocuk emin elindedir. Godya ona mutlaka sahip çıkar.”

Tarihsel olarak Godyalık mekanizmasına bakıldığında aslında savaş sırasında erkeklerin savaşta ölmesi ya da uzun süre geri gelmemesi nedeni ile toplumun ileri gelen kadınlarının çocuk ve kadınlara rehberlik etme ihtiyacından ötürü ortaya çıktığı görülür. Ancak edebi ve yazılı metinlere bakıldığında Godyaların bir takım mistik ve şifacı özelliklere de sahip oldukları görülür. Dolayısıyla tüm bu nedenler dolayısıyla Afro-Türkler açısından Godyaların büyük bir önemi vardır. Çünkü zaten geçmişten kopuk ve iletişim ağları zayıf olan küçük gruplu Afrikalı Türkler arasındaki iletişim Godyalar aracılığıyla gerçekleşir. Her bölgenin kendine ait olan Godyası diğer bölgelerin Godyaları ile iletişim kurar. Böylece Osmanlı İmparatorluğu döneminde Afro-Türkler açısından ilk örgütlü iletişim ağının taşıyıcılarının Godyalar oldukları söylenebilir. Ancak yine 1924 yılında tekke ve zaviyelerin kapatılması kanunu ile Godyalık mekanizması da sekteye uğramıştır. Çünkü kimi zaman Godyaların ayın benzeri kutlamalar ve tütsülemeler yapmaları gerekçe gösterilerek, toplumsal olarak yara almıştır.

“Godya şey demekmiş. Hani Ayşe abla gibi eskiden toplanıyorlar, ateş yakıyorlar. Sonra okuyorlar okuyorlar, kendini gaybediyo çok okuyo. İşte ona Godya diyo.”

Godyalık mekanizması, bizlere bir taraftan anaerkil toplumsal formasyonu hatırlatırken diğer yandan da toplumsal uzlaşma için çaba harcayan örgütlü iletişim yapılarına gönderme yapar. İşinden, eşinden memnun olmayan kişilerin sorunlarını da Godyalar çözerdi. Özellikle azat edilmiş siyah köleler çalıştıkları evlerde eziyet görüyor ve mutlu değillerse Godya ile konuşup, ev değiştirme ya da eşleri ile ilgili sorunlara çözüm bulma olanağına da sahiptiler.

Afrika kökenlerine ait kültürel ve sembolik bir unsur olan Godyalık, günümüze geldiğinde ise neredeyse ortadan kalkmıştır. Geçmiş yüzyıllarda “el vermek” yolu ile aktarılan Godyalık mekanizmasının bugün neredeyse tamamen yok olmuştur

“Valla bildiğimiz tanıdığımız Godya yok. Ben Ayşe teyzeden şüpleneniyorum. Amma...”

“Ama oradaki yapılan bu ritüellerde bu Godyalar özel törenler yapıyorlarmış. İşte tütsüleme dediğimiz, Ateş etrafında dans ediyorlar, transa geçiyorlar. Kendilerinden geçiyorlar falan. İşte Godya bunlara deniyor. Sonra tabii o gibi şeyler burlarda yavaş yavaş ortadan kalktı. Çünkü yerliler bunlardan çekinirlerdi.”

3.5.3. Dil, Dans ve Müzik

Afro-Türklerin geçmiş kültürel unsurlarına dair yok olmaya yüz tutmuş en önemli kültürel unsurlarından birisi dil, dans ve müziktir. Afrika'nın farklı coğrafyalarından Anadolu topraklarına geldikleri için zaten Afrikalı Türkler arasında bir dil birliği mevcut değildir. Ancak bununla beraber farklı dilsel kökenlere sahip olan toplulukların kendi dil yapılarına ait unsurlarında neredeyse tamamen yok olduğu görülür. Uzun yıllardır Türkçe konuşup, iletişim kurdukları için köken dillerini neredeyse tamamen yadsımış ve unutmuş durumdadırlar. Özellikle de azatlı kölelerin ev işlerinde görevlendirilmeleri nedeni ile Türkçeyi çok iyi derecede bilmeleri ve konuşmaları gerekmektedir.

“Bizim bir Saniye ninemiz vardı. Ondan biraz Afrika diline özgü bir kırıklık vardı. O kırıklığı biz hissedebiliyorduk. Ama onun dışında hiçbirimizde öyle bir şey yok. Yeni neslin hiçbirinde tek bir kelime bile yoktur.”

Afrikalı Türklerin geldikleri kıta göz önüne alındığında ise dil yapısının unutulması da oldukça olağan görünmektedir. Çünkü hem farklı milletlerden hem de çok farklı kabilelerden gelen her topluluğun kendisine özgü dilleri vardır. Belki de dünyanın en büyük dil çeşitliğine sahip olan coğrafyasının uzantılarını bu bağlamda ele almak gerekir.

“Bir de şey var. Kıta çok büyük. Sudan dediğimiz zaman şimdi Sudan'a gitsek, farklı dil konuşan yüz tane kabile vardır. Çok büyük toprak zaten”

“Bizim rengimizden başka ne dilimiz ne kültürümüz kalmış. Başka bir şeyimiz yok”

Kökenlerde dil birliği olmadığı için ve uzun süredir Anadolu topraklarında yaşamış oldukları için Afro-Türkler açısından bir dil geçmişi ve hatta arayışı yoktur.

Çünkü onlar artık kendilerini bu toprakların bir evladı ve bu ulusun bir parçası olarak görmektedirler.

“Ama bak hala diyorum. Ana dilim Türkçe diye. Belki de senden daha çok Türküm ben.”

Cumhuriyet ile birlikte Afro-Türklerin ikinci kuşaklarının kendi kültürel öğelerini reddetmesi ile birlikte var olan kısmı dil bilgileri de unutulmaya yüz tutmuştur. Zaten birinci kuşaklarda çeşitli aile yanlarına verildiklerinde her kölenin sahipleri tarafından dilleri, dinleri ve isimleri kısa süre içerisinde değişime uğratılmıştır. Bununla birlikte ikinci kuşakların yadsıma süreci ile beraber kendi çocuklarına aktarabilecekleri bir dil bilgisi kalmamıştır. İkinci kuşak arasında kısmen konuşulan diller de zamanla bu kişiler tarafından gizlenerek ya da sakınılarak görmezden gelinmiştir.

Kültürel öğelerden dans ve müzik ele alındığında ise günümüzde Afrikalılar Derneği aracılığıyla Afro-Türklerin bir ritim atölyesi kurdukları ve her hafta çarşamba günü bir araya gelerek Afrika bölgesine ait müzik etkinliklerinde buldukları bilinmektedir. Müzik ve dansa yatkınlıkları dolayısıyla Cumhuriyetin ilk yıllarında pek çok Afro-Türk'ün askerlik görevleri sırasında bando ve mızıkta bölüklerinde görevlendirildikleri bilinir. Dans anlamında da bakıldığında karşımıza Arap Zeybeği çıkar. Afrika kökenli zeybeklere genellikle Arap Zeybek denmektedir. Kökenleri Afrika'ya dayanan bu zeybeklerin hangi zaman diliminde, nereden ve nasıl geldikleri konusunda da hiçbir bilgi ve belge bulunmamaktadır (Olpak 2013). Arap Zeybeği, aslında “Koca Arap” olarak da adlandırılan bir dans biçimidir. Afrika köken ile Anadolu kültürünün harmanlanmasından doğan bir zeybek türü olarak bilinir.

3.5.4. Kendi Irkımız/Ayrımcılık

Afro-Türklerin antropolojik kökenleri ve ten renklerinin farklılığına ilişkin olarak kendilerini tanımlama biçimleri ve bununla ilgili yaşamış olabilecekleri muhtemel ayrımcılık ilişkileri sorgulandığında ise karşımıza oldukça ilginç bir tablo çıkmaktadır. Afro-Türkler, bu çalışma süresince her ne kadar kendilerinin toplumsal entegrasyon sürecinde renklerinden dolayı bir sorun yaşamadıklarını ısrarla ifade etmiş olsalar da yürütülen derinlemesine görüşme ve katımlı gözlem sırasında farklı bulgulara da ulaşılmıştır. Öncelikle, çoğu Afro-Türk'ün kendisini “Arap” ve yaşadıkları bölgelerdeki diğer insanları “yerli” olarak tanımladıkları saptanmıştır. Bu sebeple de hemen hem tüm katılımcıların sıklıkla “kendi ırkımız” olarak adlandırdıkları bir toplumsal pozisyonda yer aldıkları görülür.

“Bizim ırkımızda koyu renkliler bile çok güzel aslında”

“Dedim ben kızıma. Adı Hilal. Biz buraya gelelim kızım. Bizim ırkın çoğu burada. Eşime de söylemişim oğlanlar bizim ırktan alsın gelinleri. Siyah alsınlar. Cinsimiz kaybolmasın”

Afrika kökenler ve özellikle de ten renkleri dolayısıyla herhangi bir ayrımcılığa uğradıkları sorgulandığında ise konu daha hassas bir meseleye dönüşmektedir. Bu çalışma süresince görüşülen hemen her Afrikalı Türk, renklerinden dolayı herhangi bir ayrımcılığa uğramadığını ifade etmiştir. Hatta

Avrupa ve Amerika'da zencilere karşı yürütülen ayrımcılık politikasına karşı Türkiye'de asla böyle bir şey yaşamadıklarını ısrarla ifade etmişlerdir.

“Avrupa’da anında hissediyorsun. Paris’te kız arkadaşımla birlikte asansörün önünde bekliyoruz. Bir Avrupalı aile geldi. Asansör gelince bizimle beraber binmediler. Bizde mesela böyle bir şey yok”

“Genelde tabii bireysel yaşanan şeyler var. Güllüşmeler, parmakla göstermeler, şaşkınlıklar falan. Bazı arkadaşlarımızın aktardıkları çok acı şeyler de var ama bütün bunları topluma mal edemeyiz. Çünkü bireysel”

“Bunlar kim, nereden geldiler, defolup gitsinler diye bir şey yok”

Ancak yukarıdaki alıntılarda da görüldüğü üzere Afro-Türkler geldikleri bu coğrafyada ne devlet ne de toplumsal yapı içerisinde sistematik bir dışlanmışlık ya da ayrımcılığa maruz kalmamışlardır. Anadolu topraklarındaki geçmişlerinin oldukça eskilere dayanması ve bu topraklarda egemen olan aynı inanç sistemine dolayısıyla büyük problemlerin yaşanmadığı tespit edilmiştir.

Tüm bunlarla birlikte araştırma bulgularına göre günümüzde Afrikalı Türkler, kendilerini ayrımcılık kavramı ile bir araya getirmemeye özel bir çaba harcamaktadırlar. Türkiye’de yaşayan Afro-Türklerin dikkat çeken ten renklerine rağmen ciddi ve kurumsal bir ötekileştirmeye maruz kalmadıklarını ısrarla belirterek, Afro-Türkler ile ayrımcılık kavramlarını özellikle yan yana kullanmamaya çaba harcamaktadırlar. Genel kültürel yapı içerisinde yer alan tüm alt kültürlerin yaşadıkları dezavantajlı koşullar nedeniyle ortaya çıkan mağduriyetler için hayata geçirmeye çalıştıkları örgütlenme, dile getirme ve hak arama mücadelesine karşın, Afro-Türkler açısından benzer bir durumun toplumsal entegrasyona dâhil olmak/toplumda erimek adına gündeme gelmediği görülür.

Sonuç

İzmir il ve ilçelerinde Afro-Türkler üzerine yürütülmüş olan bu çalışma sonucunda tarihsel süreç içerisinde Afro-Türklerin üç kuşak boyunca Afrika kökenlerine ilişkin kültürel unsurları sahiplenme konusunda farklı toplumsal pozisyonlar üstlendikleri saptanmıştır. Tarihsel süreç içerisinde Afro-Türklerin Afrika kökenleri ile kurdukları bağlar, doğrusal bir değişme göstermemiştir. Afrikalılar Yardım ve Dayanışma Derneği’nin kurucusu olan Mustafa Olpak’ın tespitine göre tarihsel süreç içerisinde Afrikalıları üç kuşağa ayırmak mümkündür. Bunlar, kölelik ve göç etme süreci ile ilgili acıları yaşayan ancak yaşadıkları deneyimleri, torunlarına aktarmak isteyen birinci kuşak; geçmişini yadsıyan ve unutmak isteyen ikinci kuşak ve son olarak da günümüzdeki Afrikalı Türkleri temsil eden ve Afrika kökenlerine tekrar dönmek isteyen üçüncü kuşaktır (Olpak, 2006). Anadolu topraklarına köle ticareti yolu ile gelen Afrikalı Türklerin köle geçmişleri ve sahip oldukları ten renkleri, onların kültürel mirasları ile kurdukları bağ konusunda temel belirleyici etken olmuştur. Özellikle de geçmişin köleliğe dayanan mirası, ikinci kuşak açısından fazlaca önemsenmiş ve kültürel mirasın ve özün reddine yol açmıştır. Ayrıca bu dönemlerde yaşanan bazı toplumsal travmalar, durumu daha fazla oranda derinleştirmiştir. Diğer yandan Afrika’dan gelen bu kişilerin kökenlerinin farklı millet ya da kabilelere dayanması, aralarında ortak bir birliğin oluşmasını engellemiştir. Tüm bunlarla birlikte Anadolu coğrafyası içerisinde de Afro-Türklerin oldukça dağınık bir

biçimde yerleşmiş olmaları, onların kendi aralarındaki toplumsal iletişim ve teması da pek mümkün kılmamıştır. Ancak tüm bunlarla birlikte özellikle Afrikalılar Kültür, Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği'nin kurulması ile birlikte üçüncü kuşağı temsil eden Afro-Türkler tekrar kendi kültürel miraslarının izini sürme yolunda ciddi bir çabaya girişmişlerdir. Yıllardır unutulmaya yüz tutmuş olan kültürel ritüeller tekrar hayat geçirilmeye çalışılmıştır. Bu etkinlikler içerisinde bugün bilinen ve yaşatılmaya çalışılan en önemli etkinlik ise Dana Bayramı'dır.

Kaynakça

- Aksoy, E., (2019). *Afro-Türkler: Etnik köken ve kimlik*. İstanbul: Çizgi Yayınevi.
- Afrikalılar Kültür, Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği. (2018). www.afroturc.org. Erişim: 09.05.2018.
- Gençoğlu, H. (2022). *Güney Afrika'da Osmanlı izleri*. İstanbul: Kronik Yayıncılık.
- Durugönül, E. (2013). Antalya'da Afrika kökenli Türkler üzerine çalışmanın sorunları. *International Journal of Human Sciences*, 10(1), 1401-1411. <https://www.j-humansciences.com/ojs/index.php/ijhs/article/view/2608>
- Körükmez- Kaya, L. K. (2017). Ten rengi ayrımcılığı: Afro-Türkler örneği. *Sosyoloji Dergisi*, 0(35), 61-76. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/490964>
- Olpak, M. (2013). Osmanlı İmparatorluğu'nda köle, Türkiye Cumhuriyeti'nde evlatlık: Afro-Türkler. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 68(1), 123-141. https://doi.org/10.1501/SBFder_0000002275
- Olpak, M. (2006). *Köle kıyasından insan hikâyeleri: Kenya-Girit-İstanbul*. İstanbul: Ozan Yayıncılık.
- Akpınar, M. (2016). *Afro-Türklerde kimlik: Temsiliyet, gelenek ve kolektif*. Yüksek Lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Taşgın, H. (2019). Afro-Türkler etnik köken ve kimlik. *Akdeniz Havzası ve Afrika Medeniyetleri Dergisi*, 1(1), 87-87. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/910955>
- Toledano, E., R. (1994). *Osmanlı köle ticareti 1840-1890*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Yıldız, S. (2020). *Afro-Türklerin gündelik hayat deneyimleri ve kentsel mekânın kullanımı: İzmir örneği*. Yüksel Lisans tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yüney, Z., Bayram, B., Kuş, O., (2021). Afro-Türk örnekleminde renkçiliğin psikolojik etkileri. *Akademik Sosyal Araştırmalar*, 5(16), 265-273. <https://doi.org/10.31455/asya.880400>